

Testimoni: Rosa Vandellòs Lleixà. Nascuda a Roquetes l'any 1954.

Data de l'entrevista: 18 d'octubre de 2006

L'escola

Estaven separats xiquets i xiquetes. Natros, per exemple, allà dalt a Lledó, l'any que mo'n vam anar van estrenar l'escola nova. Però l'edifici que teníem natros estava situat davant mateix de l'Ajuntament. Me'n recordo que tenia bones vistes perquè donava a la placeta, i donava a l'església i tot això; però era, clar, un edifici vell. I bé, t'estic parlant de l'any 61 o 62... les taules aquelles famoses fosques, los pupitres aquells foscos i tot això.

Però jo tinc molts bons records, com a xiqueta, com a crio. Igual de Lledó com de La Cava, tinc uns records boníssims. Era, diguéssim... Primera, que l'escola era agradable. Vull dir que te la feien molt agradable les persones, los mestres en este cas. I segona, que natros ens passàvem la vida al carrer. Igual a un *puesto* que a l'altre. Eren llocs que en aquell moment no eren perillosos per a cap mena dels perills que existeixen actualment, i ens passàvem la vida al carrer. Ens ho passàvem molt bé. La sorpresa d'allà baix a La Cava va ser que l'escola, la primera escola que vam estar, que es deia l'escola de Tafarra, estava en un corral; o sigui, l'edifici era un corral. Hi havia un edifici que estava més bé, on hi havia una vivenda, on vivia el mestre. Allí, a la part de baix, hi havia dos entrades, una que l'ocupava l'escola de xiquets, i l'altra que l'ocupaven los pàrvuls. Llavors feia com una ela, i a la part d'aquí de l'ela, que és on estaven los corrals i tot això, estava l'escola de les xiquetes. I era curiosíssim, perquè baix de la pissarra teníem la menjadora dels animals, i allí tiràvem lo guix, el borrador, els draps... tot.

Davant mateix teníem lo carrer, i a l'altra part de carrer hi havia los vàters, dos casulletes amb vàters d'aquestos que ara no hi ha a Espanya, però que n'hi ha per tota Europa, es veu, que són estos que t'has de plantar. A França n'hi ha

un munt. Però, a veure... sense aigua i sense res. Inclòs a n'un la meva mare va fer posar una pedra perquè diu: "Se'm colarà un pàrvul un dia per un forat d'este i ens desapareixeran los crios pel forat del..." Una cosa tercermundista, *cutre* completament. Penses en allò i dius "Bueno!" Però a veure, tampoc no fa tants i tants anys. Però era una cosa tremenda.

Allí parlàvem en català. Llavors, per exemple, quan la mestra te renyava o quan t'havia de dir alguna cosa t'ho deia en català; i més a n'esta zona nostra, que vull dir que en aquell moment aquí, de castellanoparlants, zero.

Llavors donàvem les enciclopèdies *Álvarez*. Les enciclopèdies *Álvarez* estaven... clar, tot estava en castellà. Llavors, a l'hora de llegir ho fèiem en castellà. A l'hora de fer les famoses llibretes... És que no es feia res en català, a veure! No és que ho féssim en castellà, és que no es feia res en català! No es feia res!

El "Cara al sol"

Això ens ho feien cantar abans d'entrar. Bé, normalment ho cantàvem lo dilluns i ho tornàvem a cantar el dissabte quan marxàvem. O sigui, teòricament era lo de *izar banderas y arriar banderas*. Lo dilluns al matí *izabas las banderas*, i el dissabte, perquè llavors, a l'època de la que t'estic parlant, el dissabte al matí teníem escola, i no teníem escola el dijous per la tarda. Lo que passa és que el dissabte, el dedicaves al *Santo Evangelio*, "no sé que, no sé quantos". Llavors, quan mo'n anàvem era lo de *arriar banderas*, i tenies que cantar. Però a veure, lo bo del cas és que quan jo vaig fer Magisteri també ho feia, això. No et pensis! Jo... una cosa és parlar-te dels deu anys, dotze anys, i l'altra cosa és parlar-te ja dels divuit anys. I als divuit anys feia pràctiques a una escola de Torreforta, i feien això de *izar banderas, arriar banderas*.

Religió i política

Fins que no et fas una mica més gran no prens consciència de les coses i tot... Per exemple, la meua mare va arribar a ser una persona creient, però en aquella època lo *fastidi* era: tots los diumenges a missa. Era un crio, i tots los diumenges, a missa! Primer hi vas per obligació, després ja ve una altra etapa en què hi vas perquè ja et trobes amb los amiguets, amb les amiguetes i passeges. Però clar, allò no deixava de ser una obligació. I jo preguntava: "Per què hem d'anar a missa?" I la mare em deia: "És que ens obliguen a anar-hi fill meu.

Estaven vigilats. En este sentit, estaven vigilats. Se'ls hi tenia en compte si participaven en tots los temes... diguéssim religiosos, com era, pos, lo Dia de la Cendra, lo Mes de Maria... tot això. I després, també, l'anar a missa era una cosa que era obligatòria. Me'n recordo que en aquella època vaig ser "Filla de Maria", i llavors feia les vetlles de Pasqua, de Setmana Santa (allò que anaves a vetllar lo dijous i el divendres de Pasqua). I me'n recordo que era l'any que em vaig afiliar al Partit Socialista. Quan lo capellà se'n va assabentar me va treure de la vetlla, me va esborrar de la vetlla. I jo, *corazón de buen alma*, me'n vaig allí, miro a veure on estava el meu nom i dic: "Pos si no estic a cap puesto." I no em va donar cap explicació, clar, però ja em va esborrar de la vetlla. Ja em va considerar que... afiliar-se al Partit Socialista ja... Això era l'any 76. Jo fa trenta anys que estic afiliada al partit.

Aquell any va ser l'any de la unificació dels dos **PSC**, diguéssim; del **PSC Congrés** i l'altre que hi havia. I va ser l'any que em vaig afiliar jo. Una cosa d'estes, clar, a un poble petit, pos corria de seguida, no? És normal que se n'assabentés. A més, pensa que els capellans sempre han sigut los més informats a totes les poblacions. Ells arriben a tot arreu.

La meua mare, quan ens vam afiliar al Partit Socialista... Vam ser tres persones d'allà baix, i ella va ser una de les persones. El meu pare, no. Jo sé que ell mantenia algun contacte amb dos o tres persones d'allí baix que també

havien estat o eren anarquistes, i... Però no! Ni feien reunions, ni es trobaven ni res! Quan se trobaven se saludaven o lo que sigui, però vull dir jo que no, en cap moment, diguéssim, van intentar res de tot això. I la mare, bé, la mare va ser per col·laborar i va ser una de les primeres persones afiliades allà baix.

La Sección Femenina

Jo estava estudiant aquí, a Tortosa, ja, a l'Institut. Vaig començar a anar a colònies molt joveneta, vaig començar a anar de colònies quan tenia... me sembla que tenia nou anys. Vam anar aquí... de La Cava al Pirineu, dotze hores en cotxe. Dotze hores! Amb un Cortina de color groc, que era d'un senyor d'allà baix, que era lo tio d'una noia que venia amb mi a les colònies. I vam anar allà dalt a Llesp, dalt del Pont de Suert. Imagina't com estaven les carreteres per a tardar dotze hores en anar allà dalt! I hi vaig seguir anant. Als quinze anys vaig començar a fer de monitora. Primer hi vaig anar com a crio, a Tarragona, i després vaig anar a Montblanc, i tal. Llavors, clar, aquí, a Tortosa... Jo, Tarragona i tot això ja ho coneixia, ja estava cansada d'anar de colònies a Tarragona. Per què tenia que anar de colònies a Tarragona una altra vegada? I jo... me va fer il·lusió anar a Zarauz, al País Basc, a l'altra punta de país. Però quan vaig dir-ho a casa, van dir: "Ni parlar-ne. Secció Femenina. Ni parlar-ne!" I em vaig quedar sense anar a Zarauz. Jo lo que volia era anar a Zarauz, la Secció Femenina *tira que te vas*. I a les colònies estes anava perquè eren colònies del Ministeri d'Educació, però de la Sección Femenina ni parlar-ne.

La ràdio

Sempre escoltàvem **Ràdio París**. Ni la **BBC**, ni **La Pirenaica**. Mon pare no l'escoltava. L'escoltàvem ma mare i jo. Me'n recordo com si fos ara, al raconet de la llar de foc, allí, de nit, escoltant **Ràdio París** a veure que deia; sobretot, clar, los últims anys, diguéssim, ja, de convulsió política. A partir de lo de l'atemptat contra **Carrero Blanco**, que la cosa ja es va començar a

revolucionar, que també va coincidir amb la demència de **Franco** (si no és que en va tindre sempre). I clar, ens encantava. De nit... Vinga! Allí escoltant! A més, no molt forta, clar, per a què no ens sentissin. Sí, sí!

Propaganda

Jo recordo que era l'època en què érem los primers, érem el primer país del món en tot. Natros érem lo primer país productor del món de blat, érem lo primer país productor del món d'arròs, érem lo primer país del món en metal·lúrgia. I clar, és allò que deies: "Estic vivint en un paradís! Estic vivint en un paradís!", si escoltaves això. Però bé, mons pares se'n van encarregar de fer-me veure que allò no era la realitat, què hi havia una altra realitat baix d'aquella. I en aquella època jo ja devia tindre quinze o setze anys. Ja és l'època en què ets conscient de les coses i tot això. Però és veritat, la comparació era molt, molt diferent.

El cinema i la censura

Al cine passava una mica com lo dels pobles petits. Perquè, jo me'n recordo per exemple, haver vist *Un hombre y una mujer*, que era una pel·lícula que era vedada, i jo haver-la vist. I el cine ple! Ens deixaven passar a tots!

Lo que sí que me'n recordo d'aquella època són les cartolinetes que posaven allí, que encara les posen me sembla. A alguns llocs encara les posen. A l'entrar a l'església, a la parròquia... Bé, ara no les posen perquè no hi ha cines allà baix, però fins no fa molt les posaven. Et posaven lo tipus de pel·lícula, i si era R, o era RR, o era RRR, o RRRR, o si era de *rombos*. Dels *rombos* de la televisió me'n recordo. I clar, això quan ets més menuda ho tens en compte, però després no ho tens en compte. Jo recordo la pel·lícula esta que en lo seu moment se va considerar "forta", perquè hi havia unes escenes de sexe i tot

això i.... Però de totes maneres, eren parella, ells. No era com a *Mogambo*, que eren parella i van sortir com a germans. No! Aquells eren parella! És que van destorbar-ho encara més, perquè llavors van posar allí una relació incestuosa entre germans! A vegades encara embolicaven més lo credo que no pas... Saps lo que passa també? A mi em sembla que els censors tampoc no tenien molta idea, pobra gent.

Al cine anàvem moltíssim. És una de les coses de la infància. És que era l'únic que tenies.

La televisió

Me'n recordo que la primera televisió vam comprar-la quan jo devia tindre uns dotze anys. Me la van comprar perquè vaig tindre un problema amb una cama, i vaig tindre que fer uns mesos de repòs. I llavors, "va, aprofitem i comprem la televisió a la xiqueta". Una INVICTA. Ne vam tindre dos o tres d'INVICTES, que era la marca de llavors. A més, recordo que quan les venien, anaven així... Portaven com una medalla així grossa de plàstic daurat amb un llaç, i allò, clar, anava damunt la televisió. I vaig replegar... em sembla que tres medalles. Tres INVICTES, vam tindre. A la llarga vaig replegar tres medalles. I allò... et posaves aquella medalla i semblava... sap Déu lo què!, com si haguessis anat a les olimpíades. Lo que passa és que, clar, les petites coses llavors eren... Ara els crios no donen importància a res perquè tenen de tot, però en aquell moment eren novetats. Qualsevol cosa d'aquestes que pogués cridar l'atenció...

La lectura

Mons pares tenien el costum de llegir totes les nits, igual un com l'altre. I, a mi, diu que em col·locaven entremig dels dos. Em donaven qualsevol cosa. No

sabia llegir, jo, llavors! I au! Estava allí mirant mentre ells acabaven de llegir. A més diu: "T'ho posàvem a l'inrevés i tu ho posaves recte. Això que no sabies llegir!" Bé, perquè tenia la vista de... me devia sonar malament la cosa, no? I d'aquí... Ara és quan llegeixo poc. De més gran llegeixo poc, potser perquè hi ha menys temps, però no... llegir, moltíssim! A més, lo de llegir també en *cuidado*, no? Vull dir, pos este llibre no el pots llegir encara, d'aquí dos anys ja el llegiràs. Me'n recordo de *Cuerpos y almas*, que van dir: "No, no, has de tardar dos anys més a llegir este llibre." I el llibre no vaig tocar-lo, jo. Vull dir... a veure... Era allò que et deien això, i això.

Hi havia una col·lecció, que encara la guardo, que havia sigut del meu padrí. Lo padrí va estudiar a casa nostra i llavors, clar, llibres i coses se'ls va deixar allí. Se deia "Novelas Selectas", i la majoria eren biografies: Hernán Cortés, Gutenberg... saps? Estes me'n recordo haver-les llegit i vàries vegades. I a més, a casa sempre n'hi ha hagut, de llibres. Com mons pares eren bons lectors, sempre en van haver de llibres, i me'n compraven també per a mi.

Un senyor de Barcelona que es deia senyor Dalmau, anava a vendre per les escoles. Era una persona d'esquerres, era mestre també, lo que passa és que havia estat represaliat, i s'havia posat a treballar com a distribuïdor de llibres. I portava llibres de l'editorial Aguilar. En aquells moments, l'editorial Aguilar estava imprimint los seus llibres a Buenos Aires, i clar, tenies accés a obres que no trobaves a les llibreries normals, com era Lorca, com era Machado... inclòs Alejandro Casona... Llibres que en principi no sembla que siguin... però tampoc los trobaves. Alberti... tots estos autors, los trobaves a través d'aquest senyor, lo senyor Dalmau.